

Возникновение города берёт своё начало от древнего городища, которое располагалось на левом берегу Полоты. Оно представляло собой поселение мысового типа, которое с трёх сторон было окружено водами реки. Для восточно-европейских городов было характерно наличие около укрепленного городища ремесленного посадского поселения. В 1986 г. такое поселение было найдено на территории Нижнего замка. Ещё в 1978 г. Г. Штыховым было найдено небольшое ремесленное поселение на правом берегу Полоты [1, с. 7].

Таким образом, в IX – начале X вв. городская территория включала: древнее укрепленное городище на левом берегу Полоты, посад на территории Нижнего замка и поселение на правом берегу Полоты. Городище и поселение были соединены между собой, а не разделялись, как в наше время, руслом Полоты.

В IX в. Полоцк начал развиваться по веерно-радиальной системе, характерной для многих славянских городов, с центром в древнем городище. Город занимал компактную территорию, которая была вытянута вдоль русла Полоты по направлению к Западной Двине.

В конце X – начале XI вв. происходит резкое увеличение городской территории. В X в. городские посады вышли далеко за пределы древнейшего околного города около городища. Город вырос и включал в себя территорию Верхнего замка, центральную часть Великого посада, половину территории позднейшего Заполотского посада, участок правого берега Полоты [2, с. 36].

В XI в. происходят значительные перемены в общей планировочной структуре города. Нарастание диспропорций между укрепленным центром и торгово-ремесленными посадскими поселениями привели к переносу укрепленного замка на новое место – Верхний замок, который становится центром Полоцка. В XI в. в новом укрепленном центре Полоцка сооружается архитектурная доминанта – Софийский собор. На Верхний замок была перенесена и княжеская резиденция с древнейшего полоцкого городища.

В XII–XIII вв. центральная, западная, северо-западная части Верхнего замка сохраняют функции административно-духовного и светского центра города. Кроме Софийского собора, в XII в. на Верхнем замке возводится ряд монументальных сооружений. В первую очередь это церковь, являющаяся прообразом церкви Михаила-Архангела в Смоленске, а также княжеский терем на северном краю площадки замка. Очевидно, что этими сооружениями не ограничивалось количество построек на Верхнем замке, что подтверждают результаты раскопок [2, с. 63].

В этот период начинают активно разрастаться посады, возникают сельские предместья, в пригородах появляются монастыри. В XII–XIII вв. город состоит из укрепленного детинца – Верхнего замка, Великого и Заполотского посадов, возникают монастыри в Бельчицах и Сельце, возможно, на Острове. В XIII в. территориальное расширение всего Полоцка остановилось.

Литература

1. Тарасаў С. В. Новае ў археалогіі Полацка // Полоцкий лепописец. историко-литературный журнал №1. – Полоцк, 1992.
2. Тарасаў С. В. Полацк IX–XVII стст. Гісторыя і тапаграфія. – Мінск: «Беларуская навука», 1998.

© ПГУ

АДРАДЖЭННЕ СПАСА-ЕЎФРАСІННЕЎСКАГА МАНАСТЫРА НАПРЫКАНЦЫ XX СТАГОДДЗЯ

Г. М. ЛАБОХА, Д. У. ДУК

This work is dedicated to revival and development Polock Savior-Evfrosinevsky female monastery at the end of the XX century

Ключавыя словы: Спаса-Праабражэнская царква, «Цёплая царква», Свята-Крыжаўзвіжанскі храм, Спаса-Еўфрасінеўскі манастыр

Са змяненнем палітыкі дзяржавы ў дачыненні да царквы ўжо ў 1988 г. Мінскае епархіяльнае ўпраўленне паставіла перад уладамі пытанне аб аднаўленні дзейнасці Полацкага Спаса-Еўфрасінеўскага жаночага манастыра. У гэты час саюзнікам праваслаўных вернікаў выступілі Саветы па справах рэлігій у Мінску і Маскве, якія ішлі насуперак патрабаванням партыйных органаў не рэгістраваць тыя ці іншыя прыходы.

4 жніўня 1990 года Савет па справах рэлігіі пры Савеце Міністраў СССР зарэгістраваў Спаса-Еўфрасінеўскі жаночы манастыр. Па благаславенню Свяцейшага Сінода РПЦ, дадзенаму 6 ліпеня 1989 г., у Спаскім манастыры пачаліся рамонтна-рэстаўрацыйныя работы [1, ф. 658, воп. 6, спр. 965]. Напачатку адраджэння манастырскага ансамбля перад духоўным кіраўніцтвам Полацкай епархіі паўсталі шматлікія перашкоды. У той час, калі манастыр не дзейнічаў, у двухпавярховы будынак, дзе

раней жылі манашкі, было паселена 27 сем'яў. Культываыя пабудовы знаходзіліся ў даволі дрэнным стане, на іх аднаўленне патрабавалася шмат грашовых сродкаў.

Агульнымі намаганнямі ў 1989 годзе быў адбудаваны Спаса-Праабражэнскі храм. Адначасова з ім адрамантавана «Цёплая царква» (з 1991 года – трапезны храм). У пачатку 1990 года былі скончаны рэстаўрацыйныя работы ў Крыжаўзвіжанскім саборы. Дарэчы, трэба заўважыць, што рэстаўрацыя сабора была здзейснена за вельмі кароткі тэрмін – усяго за 9 месяцаў. Такім чынам, пасля правядзення шэрагу рамонтных работ па аднаўленню Свята-Крыжаўзвіжанскага храма пачалося паступовае адраджэнне Спаса-Еўфрасіннеўскага комплексу ў цэлым [2, с. 257].

Калі ўсе тры сакральныя помнікі манастырскага ансамбля зноў маглі дзейнічаць, улады пагадзіліся перадаць іх экзархату і даць дазвол на адкрыццё манастыра. Апошнія толькі прасілі вярнуць грошы Полацкаму гісторыка-археалагічнаму запаведніку за рамонт «Цёплай» царквы агульнай сумай у 100 тыс. руб. і выдаткаваць сродкі для будаўніцтва жылля тым людзям, што яшчэ пражывалі на тэрыторыі манастырскага комплексу, у памерах 50 тыс. руб. [1, ф. 658, воп. 6, спр. 935]. 17 студзеня 1990 года гарвыканкам вярнуў у карыстанне жаночага манастыра тры культываыя пабудовы (Спаса-Праабражэнская царква, «Цёплая», або трапезная царква, Свята-Крыжаўзвіжанскі сабор), два двухпавярховыя дамы і надбрамную званіцу [1, ф. 658, воп. 6, спр. 241]. Спаса-Еўфрасіннеўскаму манастыру была адведзена тэрыторыя ў адпаведнасці з межамі, вызначанымі праектам рэгенерацыі гістарычнай забудовы горада Полацка за выключэннем тэрыторый, занятых жыллымі дамамі № 99 і 101 па вуліцы Фрунзэ [1, ф. 658, воп. 6, спр. 968]. З таго моманту адраджэнне манастырскага комплексу пачало набіраць хуткія тэмпы.

Сёння беларуская праваслаўная царква карыстаецца падтрымкай дзяржавы і Прэзідэнта А.Р. Лукашэнкі. Захаванне гістарычнай спадчыны з'яўляецца адным з прыярытэтных напрамкаў культурнай палітыкі. Зараз дзяржаўны спіс гісторыка-культурных каштоўнасцей уключае больш за 5 тыс. унікальных помнікаў, кожны з іх, у тым ліку і Спаса-Еўфрасіннеўскі манастырскі комплекс, прадмет асабістага дзяржаўнага клопату.

Літаратура

1. Занальны дзяржаўны архіў у г. Полацку. Ф. 658, воп. 6, спр. 241, 935, 965, 968.
2. Ярашэвіч, А. Полацкі Спаса-Еўфрасіннеўскі манастыр / А. Ярашэвіч // Рэлігія і царква на Беларусі. – Мінск: «Беларуская энцыклапедыя», 2001. – С. 257–258.

©БГАМ

«МАЛЕНЬКИЙ ГАРМОНИЧЕСКИЙ ЛАБИРИНТ» И. С. БАХА: ЭНГАРМОНИЧЕСКАЯ МОДУЛЯЦИЯ В ВОПЛОЩЕНИИ СИМВОЛА ЛАБИРИНТА

О. Б. ЛОЙКО, Н. О. АРУТЮНОВА

In «Small harmonic labyrinth» written by J. S. Bach were represented Baroque's general innovative tendencies: harmony became the central factor of form-building, at musical practice was assimilated the wide circle of tonalities and formed the regularity of classic harmonic system. «Small harmonic labyrinth» contains significant patterns of enharmonic modulation technique. Enharmonic modulation in this organ piece of music is the main expressive source of embodiment of labyrinth's symbol

Ключевые слова: температура, хроматика, энгармоническая модуляция, символика лабиринта

В «Маленьком гармоническом лабиринте» И. С. Баха отразилась общая тенденция новаторских поисков эпохи Барокко: в гомофонных формах в качестве главного фактора формообразования выдвигается гармония, складываются закономерности классической гармонической системы, выстраивается логика тонально-функциональных связей. Эти процессы совершаются в прямой связи с преобразованиями строя, приближающегося к принципам равномерной темперации. Применение энгармонического приравнивания тонов, возможного в таких системах строя, способствует упорядочиванию круга осваиваемых тональностей и созданию замкнутого модуляционного пространства в музыке Барокко. Лишь в этих условиях возникает новый прием модуляционной техники – энгармоническая модуляция.

При рассмотрении проблемы энгармонической модуляции в музыкальной теории и практике эпохи Барокко на первый план выдвигаются не только вопросы *строя и темперации*, но и *семантики и выразительных возможностей* данного приема модулирования, его *формообразующей роли, техники осуществления модуляционного перехода*. Освещение с этих позиций приема энгармонической модуляции в «Маленьком гармоническом лабиринте» И. С. Баха позволяет установить особенности применения энгармонической модуляции как в творчестве И. С. Баха, так и в барочной музыке в целом, объяснить логику применения в связи с воплощением программного замысла и символом лабиринта.